

Szemelvények a könnyűzenei rádiózás állambiztonsági megfigyeléséről

A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökségének illetékes egységei a Kádár-rendszerben egyaránt megfigyelés alatt tartották a kulturális élet fontos és kevésbé jelentős területeit, lényegében mindenről tudtak, amiről érdemes volt tudni, sőt, a kisebb jelentőségű ügyekkel is igyekeztek foglalkozni, mintegy legitimálva saját munkájukat. Az állambiztonsági szervezet 1962-ben végrehajtott átalakítása után a belső elhárítás még koncentráltabban tudott foglalkozni a kulturális területtel, az ezt követő években pedig ennek megfelelően megszorodott a könnyűzenei élet szereplőit megfigyelő hálózati személyek száma, ami érintette a Magyar Rádió tevékenységét is. Utóbbi intézményben maguk az alkalmazottak is válhattak ügynökökké, de a kultúra számos más szegmenséből is akadtak, akik vállalták a besúgó szerepét a rádióval kapcsolatban. Így volt mások mellett író, elektronikai műszerész, a Magyar Rádió győri stúdiójának riportere, újságíró, lemezlovas, természetesen rockzenész, valamint kozmetikus (!) is a hálózat tagjainak sorában.

A Kádár-rendszer könnyűzenéről szóló ügynöki jelentései közül minden bizonnyal az egyik legkorábbi „Lehel”¹ információátadása Suder Jánosné rendőr századosnak 1959. november 3-án. Az ügynök alapvetően a komolyzenével foglalkozott, de egy alkalommal ebben a jelentésben kitért az akkoriban könnyűzenének tekintett irányzatokra, de hogy ezek alatt pontosan mit értett, azt pontosan nem részletezte. Londoni útjáról és a BBC-nél tett látogatásáról számolt be, ahol komolyzenei koncerteken is részt vett, és elmondása szerint a Magyar Rádióról általában véve jó véleménnyel voltak vendéglátói. A kedvező fogadtatást Solymár Magda, a rádió külügyi osztályvezetője eredményes tevékenységének tudta be, s ezt ottani beszélgetései során sűrűn hangoztatta. A megállapítást – beszámolója szerint – mindenesetre alátámasztotta egy bizonyos Ash, a BBC programcsere osztályának vezetője, akivel a két rádió közötti műsorcsereéről tárgyalt. Az ügynök elmondta tartótisztjének: Ash arról is beszélt, hogy szerinte a kelet-európai országok közül Magyarországnak volt a legjobb kapcsolata a BBC-vel. Ezt alátámasztandó megállapodtak arról, hogy a Magyar Rádió a jövőben több tánczenét és népzenei küld az angol rádióknak, mert ezeket a BBC szívesen iktatta műsorába. Utalt arra is, hogy 1959. október 15-én a BBC Zenei Osztályán járt egy bizonyos Wade-nél, a Könnyűzenei Osztály vezetőjénél. A szocialista hiánygazdaságot jól jellemzően könnyűzenei felvételeket kért angol kollégájától, miközben persze érdeklődött a könnyűzenei felvételek technikájáról is, nyilvánvalóan azzal a nem rejtett szándékkal, hogy ezt Magyarországon is meggyökereztesse. Az ügynök nem kis öröme rész vehetett a BBC stúdiójában George Melachrino nyilvános adásának felvételénél.²

„Lehel” 1960. június 2-án adott jelentésében sorra vette a Magyar Rádió Zenei Főosztályának munkatársait, kivéve a főosztályvezetőt. Rövid, néhány soros jellemzéseket adott Petur György és Sebestyén András főosztályvezető-helyettesekről, Kroó György és Bónis Ferenc fiatal zenetörténészekről, Kun Imre „rég” hangversenyrendezőről, Gonda Mária szerkesztőről, Szentkúti Pálról, a könnyűzenei rovat akkori helyettes vezetőjéről, Grabócz Miklósról, valamint legutoljára tett említést Bágya Andrásról, a korszak egyik legtermékenyebb, főként slágereket alkotó zeneszerzőjéről. Mivel könnyűzenei tekintetben a felsoroltak közül utóbbi volt a legjelentősebb személyiség, ekkoriban ugyanis a könnyűzenei rovatot vezette, álljon itt „Lehel” róla szóló jelentése: *„Bágya András nem híve a rendszernek, de szolgálja, mert mint zeneszerző sokat keres. Ezért már néha értekezni is hajlandó, de ha lehet, minden*

megmozdulás alól kivonja magát. Az osztály dolgozóival igyekszik a legjobb viszonyban lenni, és ezért mindig mindenkinek igazat ad.”³ Úgy látszik, Bágya András személyisége fokozottan érdekelte az állambiztonságot, mert 1960. augusztus 24-án újabb adatokat kaptak „Lehel”-től róla. Itt említette meg az ügynök, hogy 4-5 éve ismerte meg a zeneszerzőt, akivel majdnem napi szintű kapcsolatban állt. A szubjektív megjegyzésektől, beállítástól, sőt Bágya András befektetésétől és személyeskedéstől sem mentes beszámolót érzékeltetve adjuk át a szót ismét „Lehel”-nek, hogy megtudjuk, mivel is bővítette ki az állambiztonság tudását a zeneszerzőt illetően: „Általában mindenki nagyon barátságos, jómodorú, szorgalmas, udvarias embernek ismeri. Válogatás nélkül keresi az emberek barátságát. Ha valakivel beszél, annak mindig igazat ad. Szívesen tesz apró szívességeket; kocsijával bárkit hazavisz, a zenekar vagy a rovat tagjait gyakran hívja meg egy-egy kávéra és olyan kérdésben, amely nem vág az ő érdekeibe, boldogan enged a másik javára. Más képességeit szívesen elismeri és minden alkalmat megragad, hogy valakit megdicsérjen, így aztán mindazok, akik az ő érdekeivel nem kerülnek ellentétbe – nagyon szeretik, legalábbis mindaddig, amíg rá nem jönnek, hogy Bágyánál miről is van szó?

Bágya Andrászt ugyanis alapjában véve csak a saját és feleségének, Hollós Ilonának erkölcsi és anyagi érdeke érdekli. Ezeket az érdekeket azonban – az ő taktikája szerint – csak úgy tudja szolgálni, hogy ha mennél kevesebb ellenlábasa és mennél több híve van. A híveket ezért elsősorban nem a zeneszerzőkből és nem az énekesnőkből toborozza. Ugyanakkor azonban a riválisokat nem akarja nyíltan eltenni az útból. Ezért kicsit bonyolult módszerrel dolgozik, melynek nincs látszata – de idővel annál eredményesebbnek bizonyul. Hogy úgy mondjam: hosszú távra dolgozik.

Fényes Szabolcs zeneszerző – aki papírforma szerint ma Bágya legnagyobb konkurrensé lehetne – elmondta, hogy mit tapasztalt saját bőrén Bágya módszereiből. Ezek szerint Fényes benyújt Bágyához néhány új szerzeményt, felvételre. Bágya gyorsan közli vele, hogy el van ragadtatva és valamennyi [utóbbi szó aláhúzva] nagyon tetszik neki, természetesen valamennyit felveszik. Fényes azonban nagyon jól tudja, hogy nem valamennyi száma remek, hanem csak egy-kettő; a többi legfeljebb megüti a mértéket. De sláger, amelyből népszerű dal lehet, az csak egy-kettő. Bágya valóban felveszi valamennyi dalt. A gyengébbek kitűnő hangszerelésben, a legjobb énekesekkel kerülnek felvételre – csupán az az egy-kettő, amelyben valóban van lehetőség, az kerül gyengébb előadóval, olcsóbb hangszerelésben vagy rosszabb zenekarral felvételre. Sőt, nem egy esetben a »sláger-gyanús« dalok szöveg nélkül, csak zenekari feldolgozásban látnak napvilágot, ami annyit jelent, hogy egy szöveg nélküli dalból sohasem lehet igazán népszerű szám. És mint Fényes Szabolcs mondotta: ezen még vitatkozni is nagyon nehezen lehet, mert egy dal megítélése szubjektív dolog. Ha szólna, úgy Bágya azt felelné, hogy mit akar? Valamennyi száma felvételre került, a lehető legjobb körülmények között. Hogy éppen az az egy-két dal? Ő ezeket nem tartotta különösen jónak. A többi jobban tetszett neki. És itt perrendszerűen valóban nem lehet bizonyítani. Legfeljebb meg lehet nézni, hogy ma kinek van a legtöbb slágere, ki kapja a Jogvédőtől a legtöbb jogdíjat?

De Bágya nem szereti az énekesnő-utánpótlást sem. A rádió könnyűzenei stúdiójának – elvben – ő a művészeti vezetője. Gyakorlatilag ez azonban azt jelentené, hogy ebben a stúdióban Hollós Ilona versenytársait képezzük ki. Bágya – anélkül, hogy ezt nyíltan megmondaná – ellene van az egész stúdióknak. Az elmúlt évben két ízben is interjút kellett készítenem vele a stúdió munkájáról. Mindkét esetben hetekig húzódozott a nyilatkozattól, aztán mondott néhány semmitmondó mondatot. De nem az interjú számára megjegyezte, hogy vagy tehetséges valaki – vagy nem; kár annyit vacakolni ezekkel a fiatal énekesekkel. Egy ízben Balassa Tamás, a stúdió tanára is megjegyezte, hogy ez a stúdió teljesen ellentétben áll a »Bágya-család érdekeivel« – és éppen ezért ő Bágyától semmiféle komoly segítséget nem várhat. Ebben a részben természetesen nagy szerepe van Hollós Ilonának is, aki szívből utál minden más énekesnőt. Még inkább persze, a tehetséges fiatalokat.

Nemrégiben hármásban beszélgettünk Zsoldos Imrével, a tánczenekar vezetőjével és Szentkuti Pállal, a könnyűzenei rovat helyettes vezetőjével (Bágya helyettese) a zenekar további munkájáról, lehetőségeiről és egyéb új ötletekről. Zsoldos és Szentkuti egyaránt panaszkodtak Bágyára, hogy munkáját ugyan nagyon jól és hozzáértően végzi – de sok mindent nem tesz meg, amit még meg lehetne tenni. Munkájában tehát nem lehet hibát találni – csupán abban, amit nem csinál meg.

Ugyanakkor azonban azt tapasztalom, hogy Bágya szakértelmét és tehetségét – amelyhez nem fér kétség – az osztályvezetés elismeri és miután olyan jelenségekről és visszahúzó erőről van szó nála, amelyet konkrét adatokkal nem lehet bizonyítani: neki nem szólnak. Egymás között azonban egyre inkább kerül szóba a »Bágya-kérdés«.

Végül szeretnék kitérni Bágya politikai nézeteire – melyeket nem hangoztat senkinek. De a munkához való viszonya és nem politizáló viselkedése legalábbis arra enged következtetni, hogy nem híve a rendszernek. Ugyanakkor azonban tudja, vagy érzi, hogy ebben a rendszerben milyen jól él, mennyit keres és milyen elismerésben részesül. Nekem az az érzésem, hogy úgy akar élni, hogy a rendszertől mindent megkapjon – anélkül, hogy ő bármit is adjon.

Baráti köréről nem tudok semmit – de azt hiszem, hogy nincs is.”⁴

Ez az ügynöki jelentés úgy van felépítve, mint egy jól megkonstruált dráma vagy rockopera, amelynek végén az az olvasó, aki teljes mértékben azonosul vele, katarzison megy keresztül. Történészszemmel azonban nem lehetünk elfogultak, így mindemellett, hogy elmarad a katarzisz, be kell érnünk annyival, hogy megpróbálunk reális képet adni arról, mi is lehetett az oka a fenti jelentéstételnek. Bágya Andrászt az elején meglehetősen felszínes embernek állította be a hálózat tagja, olyannak, mint akinek önálló véleménye vagy gondolata nincs is, ismerősei, munkatársai felé gyakorolt gesztusait pedig szembeállította a hatalomra törekvéssel, illetve az ahhoz való ragaszkodással, amely a felületes olvasót megtévesztheti. Élnünk kell ugyanis a gyanúperrel, miszerint az ügynök, aki szintén a rádió alkalmazottja volt, nem lehetett igazán jó viszonyban megfigyeltjével, talán érdekellentéteik is lehettek, hovatovább még azzal is számolnunk kell, hogy inkább Bágya Andrásnak a jelentésben ábrázolt ellenpólusával, Fényes Szabolccsal szimpatizált, és emiatt túlzásokba eshetett, amikor Bágya Fényes elleni manővereit állította be negatív színben.

Ettől függetlenül nem zárhatjuk ki persze, hogy Bágyának megvoltak a maga kis ügyletei a rádióban, amit az ügynök igyekezett karikírozni, és az sem hagyható figyelmen kívül, hogy egy könnyűzenei rovatvezetőnek rendelkezésre álltak azok az eszközök, amelyek által a felkaroltakat – jelen esetben feleségét, Hollós Ilonát – előtérbe tudták helyezni. Mindaddig, amíg ez nem sértette drasztikusan mások érdekeit, egy bizonyos fokig talán akceptálható, ha tehetséges az illető, és már letett valamit az asztalra, hiszen lássuk be: új névként betörni a könnyűzenei élvonalba a Kádár-rendszerben még a mainál is nehezebb volt a könnyűzenészekkel foglalkozó intézmények monopolhelyezete miatt. Ez vezetett oda, hogy az intézményvezetők, illetve befolyásos munkatársaik eleinte nemigen kockáztattak új nevek könnyűzenei piacra való bevezetésével, inkább követték a „Győztes csapaton ne változtass!” ősi elvét, és a korábban már unos-untalan megszokott arcokkal énekelgették el a hatvanas évek első felében a legújabb szerzeményeket. Az már azonban más kérdés, hogy a táncdalok enyhén anakronisztikus stílusának előtérben maradása sok esetben gátolta az új stílusok megjelenését, holott a nagyközönség soraiban a hatvanas évek közepén már nem kis igény mutatkozott a valóban dinamikus vérfrissítést jelentő beatre. Végezetül az elemzőnek nem kerülheti el az sem a figyelmét, hogy minden bizonnyal Bágya kiemelkedően jónak sugallt keresete sokakat irritálhatott, s emiatt sok irigye lehetett. Ezzel kapcsolatban azonban utalhatunk a fent már megemlített tényre, miszerint a szerzői jogdíjak elosztási rendszere alapvetően a komolyzeneszerzőknek kedvezett azáltal, hogy egyfajta szociális álérzékenységről téve

tanúbizonytságot a könnyűzeneszerzők jogdíjának egy részét a komolyzeneszerzők kapták meg.

„Lehel”-nek a Magyar Rádió alkalmazottjaként, valamint a *Magyar Rádió és Televízió Újság* munkatársaként lehetősége volt a nemzetközi porondon is összehasonlítani a Magyar Rádió könnyűzenei teljesítményét, ahogy ezt már a fentiekből is láthattuk. Utazásai során eljutott az 1960. november 12–20. között Lipcsében rendezett II. Könnyű- és Táncczenei Fesztiválra, munkája miatt azonban viszonylag kevés információval tért haza, ezeket pedig leginkább Margit Schaumäkertől, egy berlini bemondónótól, bizonyos Klotztól és Vogttól, a lipcsei rádió munkatársaitól, valamint Fred Froberg énekestől szerezte. Ez az 1960. december 5-én leadott jelentés politikátörténetileg mindenféleképpen figyelemre méltó közegben és szituációban született, hiszen már 11 éve bekövetkezett Németország kettéválása, ugyanakkor még nem létezett a berlini fal, tehát még nem zárták el hermetikusan a keleti és a nyugati német országrészeket egymástól, noha már akkor is szigorúan ellenőrizték a határokat.

Ennek a jelentésnek külön érdekessége, hogy a rádió egyik ügynöknek beszervezett munkatársa egy külföldi könnyűzenei fesztiválról adta át hangulatjelentését a magyar állambiztonságnak. Eszerint a fenti kollégák úgy nyilatkoztak, hogy Németország kettéosztottsága már nem tartható fenn sokáig, mert akkoriban szinte nem volt olyan család, amely ne lett volna kettészakítva, Berlinben pedig jellemző volt, hogy anyák szöktek át a határ egyik oldaláról a másikra, hogy lányukat láthassák. Tegyük hozzá: a kommunizmusba vetett hitet alaposan megtépázta, hogy ez a folyamat lényegében arra irányult, hogy az NDK-polgárok átjussanak az NSZK-ba. Erről természetesen nem tett említést „Lehel”, azt viszont megjegyezte, hogy akkoriban beszélgetőpartnereinek az volt a meglátása, hogy mindegy, hogy melyik rendszerben, de egységesüljön újra Németország. Az ügynök kitért arra is, hogy az NDK-ban az életszínvonal szerinte alacsonyabb volt, mint Magyarországon, többféle árucikket nagyobb bőségben lehetett kapni nálunk, mint az NDK-ban, ugyanakkor több technikai és könnyűipari cikknek az ára a keletnémeteknél volt alacsonyabb. Némileg talán eltúlozva tolmácsolta az NDK-soknak azt a véleményét, miszerint a külföldi utazások tekintetében Magyarország „földi paradicsom” hozzájuk képest, mert a nyugati országok nem ismerték el az NDK-t, ezért nem volt külképviseletük a keletnémeteknél, akik emiatt nem is kaptak nyugati vízumot. Az ügynök beállításában még a keletnémet rádiósok is irigykedtek a magyar kollégáikra, mert utóbbiak szabadabban utazhattak a nyugati országokba, míg nekik a keleti blokk országaiba való eljutás is nehézséget okozott.⁵

Nem véletlen, hogy a rádió beépített hálózati embere az ideológiai és politikai, közéleti kérdésekre helyezte a hangsúlyt, míg amiért voltaképpen kiutazott, a könnyűzenei fesztivál értékelése, egészen 1961. április 3-áig (!) váratott magára. Ekkor azonban leírta mintegy két oldal terjedelemben, hogy Magyarországot a rendezvényen a Magyar Rádió 18 tagú táncczenekara és három énekes, Sárosi Katalin, Toldy Mária és Németh Lehel, valamint Kiss Kálmán elnökhelyettes, Faludi Rezső zenei főosztályvezető, Bágya András könnyűzenei rovatvezető, Bencés Magda, a rovat szerkesztője, továbbá Gyulai Gaál János karmester képviselte. Az ügynök magára vállalta a tolmács szerepét is Gyulai Gaál Jánosnál, így könnyebb dolga volt az alapvető információk megszerzésében. Bencés Magdát „Lehel” meglehetősen rossz színben tüntette fel, amikor azt jelentette róla, hogy még alapfokon is csak törte a német nyelvet, ezért aztán az ő feladatait is átvette a német nyelvű összekötőszövegek magyarra fordítása terén, így még jobb helyzetbe került a jelentésírást illetően. Beszámolt arról, hogy a magyar delegáció minden délelőtt konferencián vett részt, ahol Faludi Rezső külön tolmácsot kapott, miközben ő Gyulai Gaállal próbákon vett részt. November 14-én egy napra Berlinbe utaztak, ahol a Deutschlandsender zenekarával próbáltak a másnapi koncertre. Örömmel számolt be arról, hogy a német sajtó és a többi ország delegációja is nagy elismeréssel nyilatkozott a magyar delegáció sikeréről, melynek eredményeként a lipcsei rádió felvételt is készített a magyarokkal, a berlini Amiga hanglemezgyár pedig négy felvételre kötött szerződést velük, emiatt a rádió táncczenekara kiküldetésének utolsó négy napját végül Berlinben

töltötte. Jelentésében tolmácsolta Faludi Rezső megállapításait is, miszerint a magyar delegáció kitett magáért, és nem volt tapasztalható körükben – az előző kiutazásoktól eltérően – széthúzás vagy veszekedés. Közölte tartótisztjével, hogy ő, valamint tudomása szerint Sárosi Katalin is ötszáz forintos elnökségi jutalmat kaptak a rádiótól. „Lehel” ez utóbbi jelentése tehát, ahogy a fentiekből kitűnik, leginkább a pusztá tények és a hangulat leírásában merült ki, eltekintve a Bencés Magda-affértól.⁶

„Lehel” egy másik alkalommal beszámolt az állambiztonságnak egy további londoni útjáról, illetve egy újabb jelentésében arról, hogy miután hazaérkezett, 1962. szeptember 21-én felkereste Budapesten Sinclair kultúrattasét, hogy megköszönje az úthoz nyújtott segítségét. Ez utóbbi beszélgetés során – ahogy azt az 1962. október 31-én adott jelentésében elmondta – egyebek mellett új hanglemezeket kért a diplomáciai alkalmazottól, amelyeket a rádióban leadhatott volna, s amelyeket egyébként Londonban is kért a megfelelő fórumokon, így a British Councilnél egy bizonyos Bakertől. A beszélgetés során az attasé egy beosztottját kérte a szobájába, aki ígéretet tett a hanganyagok rádióhoz történő szállítására. Ebből a momentumból az látszik, hogy a Magyar Rádió hiányt szenvedett jó minőségű, Nyugatról származó hanganyagokban, amelyek között értelemszerűen szerepeltek könnyűzenei felvételek is, ugyanakkor ezt a szituációt az állambiztonság arra igyekezett felhasználni, hogy az angol diplomáciáról minél többet megtudjon.⁷ A kérés, miután nem teljesült, még felmerült egy másik alkalommal is, 1963. március 26-án a követség egyik rendezvényén.⁸

Közben az ügynök jelentést adott 1963. május 10-én a rádió Zenei Főosztálya nemzetközi programcsere rovatának vezetőjéről, Kun Imréről is. Ebben leírta, hogy az illető 71 éves „öregember”, aki öt-hat éve az osztályvezetőség nagy meglepésére tölti be megbízatását, s aki abban az évben éppen ötven éve volt a pályán zenészek és énekesek között. 1945-ig hangversenyrendező irodája volt, ezt követően az Országos Filharmóniánál, majd a Nemzetközi Koncertigazgatóságnál dolgozott, utóbbi helyről került a rádióhoz. „Lehel” úgy jellemezte megfigyeltjét, mint aki komoly nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett, és úgyszólván ismerte a világ összes jelentős zeneművészt. Ez nyilván túlzás volt az ügynök részéről, de ezzel is saját munkáját szerette volna hangsúlyosabbá tenni, hiszen egy általa nagy jelentőségűnek mondott rádiós alkalmazottról jelentett. Kivételesen nem volt rosszindulatú „Lehel”, amikor Kun Imre politikai meggyőződéséről szólt, mivel azt állította róla, hogy a rendszer ellen nem hallotta nyilatkozni, ezenkívül szorgalmas, igyekvő embernek mondta. Egyik negatív jellemzőjeként anyagiasságát említette, amiről idősebb zenészek számoltak be az ügynöknek, mondván, hogy Kunnak korábban volt néhány sötét anyagi jellegű manővere. Másik rossz tulajdonságának a hiúságát mondta, mert igyekezett minél többet szerepelni a rádiós műsorokban, és érdekes módon ide sorolta azt is, hogy életének tapasztalatait könyv alakban megjelentette.⁹

„Papp Ferenc”¹⁰ munkássága kezdetén – „Lehel”-től eltérően – nem volt annyira lelkes, ennek ellenére munkadossziéjában az idők során összegyűlt 300 oldal. Beszervezésének évében, 1965. június 21-én tartótisztje, Simon Károly rendőr százados szóvá tette neki egy alkalommal, hogy nem voltak vele meglepődve, mert olyan alkalom is akadt találkozásokon, amikor az ügynök nem adott jelentést, illetve ennél is kirívóbb esetként értékelte, hogy a hálózati személy a megbeszélte találkozókra rendszertelenül vagy egyáltalán nem ment el, s ilyen alkalmakkor be sem jelentkezett, hogy újabb találkozót beszéljenek meg. A tartótiszt azzal zsarolta meg és próbálta intenzívebb munkára bírni, hogy átadják a katonai elhárításnak, és így kénytelen lesz bevonulni a katonaságba, amit feltehetően addig is csak az állambiztonság közbenjárására tudott elkerülni. A dorgálás mindenesetre használt, a következő időszakban „Papp Ferenc” rendszeresebben jelentett.¹¹

Az Elekes Zoltán néven ismert, a Sámson, később a Juventus együttesben szaxofonozó ügynök belügyi pályafutása elején leginkább a pesterzsébeti „Csili” művelődési központ galérijeiről számolt be, míg az első, rádiózással kapcsolatos jelentését 1968. augusztus

23-án adta tartótisztjének, Bíró György rendőr alhadnagynak a „Szabó” fedőnevű találkozási lakáson. Itt is csak mellékesen jelent meg a jelentésben a rádiózás, miszerint egyik megfigyeltje, az egyébként vele azonos zenekarban játszó (!) Fábíán Tibor, aki a próbákon a csehszlovákiai katonai beavatkozást kritizálta, rendszeresen hallgatta a Szabad Európa Rádiót (SZER). Az ügynök beszámolója szerint ennek adásaiból tudta meg Fábíán Tibor, hogy a szocialista tábor katonáinak bevonulása után összehívták az ENSZ Biztonsági Tanácsát, amely tiltakozott a szovjetek által vezetett intervenció ellen, és követelték, hogy vonják ki a csapatokat, ám ezt a szovjet és a magyar fél is ellenezte. A rend kedvéért „Papp Ferenc” még megnevezte azokat is, akik a beszélgetésnél jelen voltak, ők pedig nem voltak mások, mint a zenekar tagjai: Harmath Ádám, Gerdesits Ferenc (ő az énekes volt az együttesben, és később őt is sikerült beszerveznie az állambiztonságnak, így már két ügynök is fürkészett információk után egy olyan, nem az első vonalba tartozó zenekarban, mint a Sámson) és Oláh Ferenc.¹²

Ugyancsak Fábíán SZER-, illetve Luxemburg Rádió-hallgatási szokásairól jelentett „Papp Ferenc” 1968. szeptember 11-én, amikor közölte, hogy megfigyeltje a Műgyetem (ahová az ügynök is járt korábban, csak eltávolították onnan) stúdiójának magnójával vette fel a nyugati adókból a könnyűzenei slágereket.¹³ A jelentések sorozatából bizonyossá válik az utókor számára, hogy a zenészek még saját zenekari társaikban sem bízhattak meg, mert nem tudhatták, mikor és hol beszélnek egy spiclivel, aki még az „ártalmatlan” beszélgetéseikről is jelenthetett. Ezzel összefüggésben leszögezhetjük, hogy nemigen beszélhetünk „ártalmatlan” belügyi jelentésekről, mert szinte valamennyit be lehetett sorolni egy-egy ügy mentén, ha az adott eljárás koncepciója úgy kívánta. Ezért nem jelenthető ki kategorikusan, hogy egy-egy ügynök csak és kizárólag jóindulatú jelentéseket adott megfigyeltjeiről. Még ha esetleg ilyen szándékkal is adta azokat a hálózat egyik vagy másik embere, akkor sem tudhatta még ő maga sem, hogy mikor, hol és milyen módon használják majd fel az általa adott információkat.

Áttételesen a rádióhoz is kapcsolódik „Papp Ferenc” azon jelentése 1970. március 13-án, amely az Omega együttes tagjairól szólt, ugyanis szerepelt benne B. Tóth László, a későbbi rádiós műsorvezető, aki a Poptarisznya házigazdája lett. B. Tóthról jelentette, hogy akkoriban a zenekarral járta az országot, mint disc jockey, és emellett a Fővárosi Művelődési Ház magnós klubjának helyettes vezetője volt. Főállásban a Gelkánál dolgozott műszerészként, és angol zenei lapokkal állt levelezésben, amelyek segítségével új könnyűzenei felvételeket tudott szerezni igen gyorsan, legalábbis a pártállami viszonyokhoz képest.¹⁴ „Papp Ferenc” jelentései egyébként 1975 után két évig gyakorlatilag szüneteltek, mert vendéglátóznai ment az akkori NSZK-ba, illetve hazatérve összegezte két év zenei tapasztalatait az állambiztonságnak,¹⁵ rádiózással kapcsolatban azonban sem ekkor, sem a későbbiekben nem adott további információkat. 1980. március 11-én már arról írt második tartótisztje, Jámbor Gábor rendőr százados, hogy huzamos külföldi vendégszereplése miatt pihentették „Papp Ferenc”-et, akinek végül 1983. május 31-én zárták le dossziéját.¹⁶

Szintén rádiós vonatkozású ügynöki jelentést produkált az állambiztonsági hálózat 1967. március 2-án „Kurucz Tibor” fedőnevű informátor¹⁷ révén, aki Poór István közgazdász negyedéves egyetemi hallgató, a Táskarádió műsorának külső munkatársa tevékenységéről jelentette Bándi Ferenc rendőr hadnagynak, hogy egy klubot szeretett volna létrehozni a II. kerületben (közelebbről nem nevezte meg a helyszínt), ahol fiatal művészek szerepeltek volna, utána pedig a hallgatóság táncolhatott is volna. Egyszer maga az informátor – aki szintén indított klubot egy, a Liszt Ferenc téri könyvklubban, és ő is segédkezett Komjáthy György mellett a rádió műsorszerkesztésében – volt ott előadást tartani, és negatív felhanggal állapította meg, hogy a fiatalok leginkább a tánc reményében látogattak a klubba, az előadások annyira nem érdekelték őket. Furcsa kijelentésnek ítélnéljük meg ezt az ügynök részéről, tekintve, hogy Cintula néven közismert lemezlovas volt, amellett, hogy a rádióban is dolgozott.

„Kurucz Tibor” 1967. november 27-én beszámolt Poór István további működéséről. Ebben elmondta, hogy 1967. november 23-án a pestlőrinci klubban tartott előadást, de ott „hülyeségekbe bonyolódott”, és úgy mutatkozott be, mint a Táskarádió zenei szerkesztője. Még azt is megemlítette az ügynök, hogy Poór István igencsak meglephette a helyi agitációs és propaganda bizottság titkárát azzal a kijelentésével, hogy a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat (MHV) lemezeit silánynak nevezte. Az ügynök arról is beszámolt, hogy Poór István zenekart akart alapítani Cseh Tamással, akivel angol nyelvű számokat adtak volna elő. Akkurátusan hozzátette, hogy igaz lehetett a hír, mert három gitárt is látott nála.¹⁸ Poór István életének további részletéről is beszámolt az informátor, egyebek mellett egyetemi vizsgáiról, ¹⁹ a szülei lakásáról, ahol ő is lakott,²⁰ valamint arról, hogy a megfigyelt személy továbbjutott az együttesével a „Ki mit tud?” selejtezőjén.²¹ Utolsó jelentése 1968. június 24-én áttételesen szintén kötődött a rádióhoz, amelyben többek között megemlítette, hogy Tardos Péter zenei újságíró, a Magyar Rádió külső munkatársa szerzett számos lemezt a Nashville Teens és a Spencer Davis Group együttesek akkor éppen Magyarországon tartózkodó menedzserétől, aki egyébként Zalatnay Sarolta, valamint a Metró és az Omega angliai fellépéseiről tárgyalt.²² Amikor „Kurucz Tibor” munkadosszióját Bándi Ferenc rendőr főhadnagy 1968. december 14-én lezárta, nem javasolta a dosszié megsemmisítését, azaz a későbbi operatív munka szempontjából „Kurucz Tibor” jelentéseit vagy azok egy részét informatívnak tartotta. Megállapította azt is, hogy a jelentésekben „felmerült problémák ellenőrzöttek és azok a valóságot tükrözik”.²³

Nemcsak Cintula jelentett másokról, hanem róla is jelentettek, ami egyébként a korabeli állambiztonsági viszonyokat ismerve tipikus volt. A „Lovász” fedőnevű informátor²⁴ a később a rádióban is rendszeresen szereplő Cintulát „megjátszós alaknak” nevezte a Ligeti Roland rendőr századosnak 1968. március 9-én az ELTE Eötvös Klubjáról adott jelentésében. Némileg tipikus bölcsész freudi elszólásnak tekinthető, hogy Komjáthy György helyett Komjáthy Jenőnek titulálta a rádió könnyűzenei szerkesztőjét, akinek Cintula a segítőtje volt. Az ügynök Rosenberg Tamástól, a Scampolo dobosától szerezte információit Cintuláról, akiről elmondta, hogy rengeteg tánczenei lemeze van, és pénzt kapott az Eötvös Klubtól ott végzett munkájáért. Beszámolt arról is, hogy Cintula több lábon állt, máshol is vezetett műsorokat, például a Liszt Ferenc téri könyvklubban és az Utasellátó Vállalat Arany János utcai klubhelyiségében. Az ügynök igyekezett a szintén hálózati tag Keresztes Tibort negatív színben feltüntetni, amikor megjegyezte, hogy már négy éve nincs „rendes” állása, fellépéseinek tiszteletdíját pedig kiegészítette azzal, hogy megkeresésekre különböző lemezeket pénzért kölcsönadott, hogy azokból felvételeket készítsenek magnószalagra.²⁵ A „rendes” munkahelyre vonatkozó megjegyzéséből következik, hogy a disc jockey szakmát nemigen tekintette akkor még hagyományos polgári foglalkozásnak a pártállam. Ez az ügynök szintén a Scampolo zenekar dobosától informálódva jelentett arról is, hogy happeninget szerveztek 1968. március 18-án az Utasellátó klubjában, ahol az eseményt a rádió ifjúsági osztályának alkalmazottja vezette. Nevét nem tudta – vagy nem akarta – megmondani, csak annyit, hogy ezt a szakállas előadót is Cintula vitte el erre az alkalomra, ahol viszont nemigen értették a tréfáit.²⁶ Az ügynök, akit elsősorban az ELTE hallgatóinak megfigyelésével bíztak meg, úgy tűnik, nem adott az állambiztonság számára lényeges információkat, mert munkadossziéja mindössze az 1968-as esztendőre terjed ki, és meglehetősen gyorsan, már 1968. november 11-én lezárták azt. Ligeti Roland ennek megfelelően úgy döntött, hogy jelentéseit nem kell megőrizni a megadott határidőn túl az irattárban.²⁷

A „Komjáti István” fedőnevű ügynök²⁸ szintén azok számát gyarapította, akik rádiós alkalmazottként adták jelentéseiket. 1970. október 16-án tartótisztjének, Pintér B. Sándor rendőr alhadnagynak szóban jelentett, mivel a jelentésírást konspirált körülmények között, azaz úgy, hogy ne leplezze le magát, nem tudta megoldani. Egyebek között arról számolt be, hogy egy bizonyos Frauhammer Flórián (aki 1952-ben Mosonmagyaróváron született, az adott időpontban pedig Győrben élt tanulóként a Pápai utca 21. szám alatt) arról tájékoztatta, hogy sok levelet kapott, amelyek közül az egyikben egy pápai fiatal leírta, hogy rendszeresen hallgatta a BBC műsorát, és kérte őt,

hogy a győri rádióban ő is játsszon le egy dalt az ott hallottak közül. A levelet Frauhammer megmutatta főnökének, aki azt kérte beosztottjától, hogy „politikusan válaszoljon a feladónak”.²⁹ Ez utóbbi alatt minden bizonnyal azt kell érteni, hogy finoman, de határozottan utasítsa el a kérést, és ne nyújtson teret a nyugati számoknak azon felül, amelyeket egyébként is játszottak. Nem sokkal ezután az ügynököt tartótisztje arra kötelezte, hogy Frauhammeren keresztül lépjen be az amerikai Manhattan Klubba, amelynek Svájcban volt az európai székhelye, és egyfajta ismerkedési fórumként szolgált a fiatalok számára.³⁰ A tartótiszt által ellenséges nyugati klubnak nevezett közösségbe való beépüléssel az volt a céljuk, hogy bomlasszák az ottaniakat, és minél többet megtudjanak működésükről. Ebből is jól látható, hogy még egy olyan ártatlan kezdeményezés, mint a beat-/pop-/rockrajongókat összefogó klub megfigyelése is szolgáltatathatott alapot arra, hogy rájuk titkos ügyjelzést nyissanak „Tervezők” fedőnéven.

Még ártatlan viccmesélések is előkerültek „Komjáti István” ügynökjelentéseiből, ilyen volt az, amikor arról számolt be, hogy a győri rádióstúdióban, ahol dolgozott, egyik munkatársa – akit nem nevezett meg közelebbről, és ezt még a tartótisztje is szóvá tette, a géppel írt jelentés mellé odaírván: „de ki?” – az egyik tréfa előtt arról beszélt, hogy „ezt nem mondom el, mert a Cserjés az FBI embere, és neki ezt nem szabad hallani”. Az ügynököt nagyon meglepte a kijelentés, de ez szerinte csak véletlen lehetett, és semmiféleképpen nem az, hogy dekonspirálódott volna. A tartótiszt mindenesetre arra a következtetésre jutott, hogy ügynökét a továbbiakban nem hívja telefonon a munkahelyén, és külön felkészíti a hasonló helyzetekre, arra, hogy miként kell viselkedni, amikor az ügynökkérdés felmerül. Azt, hogy ez utóbbin pontosan mit értett, nem részletezte.³¹ A rádiósként dolgozó ügynök a magyar származású, 1956-ban Ausztriába emigrált és ott állampolgárságot szerzett, 1970-ben már Essenben élő Hollósy István üzletemberrel is kapcsolatba került, aki arra kérte, hogy a Hotel Rábában fellépő Sólyom Ágnes énekesnővel készítsen jó minőségű magnófelvételt, amivel az előadóművész nyugati felléptetését szerette volna elősegíteni. Eközben ifjabb Horváth Ede filmet is készített a lányról, Cserjés László rádióriporter pedig munkájáért cserébe a megegyezés értelmében nyugati lemezeket kapott disszidens hazánkfiától.³²

„Komjáti István”-ról 1971. február 2-án készített foglalkoztatási tervet Radics József rendőr százados és Pintér Borus Sándor rendőr alhadnagy, amelyet Simon Tihamér rendőr alezredes hagyott jóvá. Ebből kiderül, hogy „Komjáti István”-t 1970. október 10-én szervezték be hazafias alapon az ifjúsági vonalra a nyugati klubokkal, ifjúsági szervezetekkel, valamint az „ellenséges nyugati rádióadókkal” kapcsolatot tartó fiatalok felderítésére, ellenőrzésére.³³ Hírszerző lehetőségeit jónak ítélték, mert a győri rádió stúdiójának munkatársaként tartotta a kapcsolatot a Győr-Sopron megyei fiatalokkal, akiknek öltözködéséhez és viselkedéséhez természetes módon hasonult, továbbá szellemi képességei, intelligenciája révén a fiatalok között nagy népszerűségnek örvendett, ugyanakkor szerény volt, annak ellenére, hogy műveltségi szintjét a tartótisztek átlagon felülnek tartották. Az állambiztonságnak kapóra jöhetett, hogy nem volt vallásos, azonban az már nem, hogy a KISZ-nek és az MSZMP-nek sem volt a tagja. Szűkebb baráti köréhez a foglalkoztatási terv szerint elsősorban „kispolgárok, gazdag maszekok” és értelmiségi szülők gyermekei tartoztak. Egy év alatt 24 találkozó lebonyolítását tervezték a tartótisztek a „Csendes otthon” fedőnevű „T”-lakásban.

Az ügynöknek fel kellett derítenie, hogy környezetében, ismerősei között kik voltak azok, akik valamely nyugati rádióadóval leveleztek vagy csupán azokat hallgatták. Ezt leginkább úgy kívánták elérni, hogy az ügynöknek vitát kellett kezdeményeznie a fiatalokkal egyes zeneszámok kapcsán, illetve úgy, hogy összehasonlításokat végeztetett velük a különböző rádióadók zenei műsorait illetően. Mintegy provokációra is buzdították, sőt azzal bízták meg, amikor arra kérték, ismerősei között beszéljen arról, hogy ő is sokat hallgatja a BBC-t és a SZER zenei műsorait, és azokat jónak tartja, valamint arról is, hogy hallotta, miszerint győri fiataloknak is küldtek zeneszámokat, és aziránt kellett érdeklődni, hogy kik is voltak ők név szerint valójában. Esetenként érdeklődni kellett

az említett rádiódók, illetve azok szekcióvezetőinek címei iránt is. Konkrét ügyel is megbízták „Komjáti István”-t, nevezetesen azzal, hogy az állambiztonság által már ismert Lukács Ferenc aktív BBC-hallgatóval és -levelezővel vegye fel a kapcsolatot, és érdeklődjön tőle a kapcsolattartás formáiról, valamint arról, hogy kik azok még rajta kívül, akik ugyancsak leveleznek a BBC-vel, továbbá azt is meg kellett tudnia, hogy a nyugati magazinokat milyen csatornákon keresztül szerezték be a fiatalok. Lukács Ferenc-től azt az információt is meg kellett szereznie, hogy mely nyugati rokonaival, ismerőseivel tartotta a kapcsolatot, és azt is meg kellett tudakolnia, hogy mi volt a mozgatórugója az 1969-es illegális Nyugatra való szökési kísérletének. A dokumentumból az is kiderül, hogy az ügynök bizalmas viszonyban volt Lukács Ferencsel, ugyanis utóbbi intim ügyeiről is beszámolt már neki korábban, tehát ebben az esetben igyekeztek kihasználni azt a helyzeti előnyt, amelyet az ügynök és az adott célszemély közötti bizalmi viszony jelentett. Az ügynök azonban nem régen dolgozott a hálózatban, ezért nem volt meg a teljes bizalom irányában az állambiztonság részéről, amit az is mutat, hogy „K”-ellenőrzését, azaz leveleinek titkosszolgálati elolvasását és kontrollálását újabb 30 napra meghosszabbították, illetve találkozóiokon fokozták személyes ellenőrzését.³⁴

Az ügynök 1971 decemberétől két évre bevonult katonának Sopronba, ezen időszak alatt nem vállalta a határőrségnél az állambiztonsági szolgálatot, így pihentették a III/III-as Csoportfőnökségen.³⁵ Leszerelése után a Moszkvai Magyar Rádió szerkesztőségébe küldték,³⁶ de kiutazásáig is jelentett. Egyebek mellett azzal bízták meg, hogy a győri Rába Művelődési Házban Komjáthy György és Dévényi Tibor Csak fiataloknak címmel vezetett műsoráról jelentsen, és arról, hogy ez milyen hatással volt az ottani fiatalokra. Ezenkívül Dévényi műsorát magnóra is rögzítenie kellett.³⁷ A rádiós műsorvezetőkhöz kapcsolódó küldetését valószínűleg nem teljesítette, mert erről nem lelhető fel irat. Az 1974. október 22-ei utolsó, belső elhárításhoz kapcsolódó jelentésben leszögezték, hogy a titkos megbízott (tmb.) elköltözött, és megtették az átadására vonatkozó intézkedéseket.³⁸ Összességében tehát elmondható, hogy „Komjáti István” a belső elhárítás által számára utoljára kiszabott, rádióval kapcsolatos feladatait – leginkább objektív okok miatt – nem látta el.

Egy másik ügynököt, „Liliom”-ot, aki a Revü Bár alkalmazottja volt abban az időszakban,³⁹ előtte pedig kozmetikusként dolgozott, mások mellett könnyűzenei rádiós személyiségekre is ráállítottak. Így a „Gitáros” fedőnevű ügyben – amelynek célszemélye Bródy János volt – az Illés zenekar körül egyebek mellett kvázi-menedzseri feladatokat, valamint műsorvezetést is ellátó Keresztes Tiborról is kellett jelentést adnia. Őt úgy igyekezett behálózni 1970. október 13-án a budapesti Disc Jockey Bárban, hogy megkérte: beatzene-rajongó pécsi unokaöccsének születésnapjára vegye fel azokat a számokat, amelyeket Cintula rendszerint játszott. Hozzátette azt is, hogy a születésnap ünnepelt járt már a bárban, és hallotta a lemezlovas repertoárját. Utóbbi azt mondta a tőle szívességet kérőnek, hogy két hét múlva hívja fel, és akkor felveszik a zeneszámokat. Minderről „Liliom” a „Puskás” fedőnevű „T”-lakásban számolt be Kis Géza rendőr hadnagynak, aki Cintuláról megállapította, hogy anyagot gyűjtenek róla, és ezen információk birtokában döntenek beszerzéséről.⁴⁰ (Mint tudjuk, és azt fent is láthattuk, korábban már sikerült Cintulát az állambiztonság kötelékébe bevonni, ezúttal azonban újra megpróbálkoztak vele a belügyi szervek.)

Az időközben tmb.-vé előléptetett hálózati személy egy másik későbbi könnyűzenei rádiós műsorvezetőt, B. Tóth Lászlót is megemlített egy 1975. január 13-ai jelentésében, amelyből csak annyi derül ki, hogy a disc jockey által a zuglói Kassák Művelődési Házban tartandó foglalkozásra nem ment el 1974. december 14-én.⁴¹ B. Tóth László akkor nem kapott nagy hangsúlyt az állambiztonság munkájában, ami abból is érzékelhető, hogy az esemény után egy hónappal történt meg a jelentésadás, s ez akkor is hosszú időnek tekinthető, ha hozzászámítjuk, hogy közben voltak a karácsonyi ünnepek. Ugyancsak B. Tóth László Kassák Művelődési Ház-beli hiányzásáról számolt be a tmb. egy 1975. január 21-ei esemény kapcsán 1975. február 11-én Gábor Róbert rendőr törzsszászlósnak tett

jelentésében, amelyet február 27-én gépeltek le. További jelentéseket ez ügyben „Liliom” nem adott, dossziéját pedig 1976. október 21-én zárta le Gábor Róbert.

A Kassák Művelődési Ház előfordult „Tomba”⁴² jelentéseiben is, aki a rádió zenei rendezőjéről, Victor Mátéről számolt be Gyulafi József rendőr hadnagynak 1974. december 23-án. Ebből megtudhatjuk, hogy Victor Máté részt vett a Sebő Klub rendezvényén 1974. december 17-én, ahol saját szerzeményeiből is adott elő néhányat. A „Hobby” fedőnevű lakáson adott jelentésében arról is beszélt, hogy Matyi – így hívták a társaságban – akkoriban Erdélybe utazott, ám azt nem tudta megmondani, milyen céllal. A klubrendezvények alkalmai egyébként azért kerültek az állambiztonság érdeklődésének középpontjába, mert a koncert, illetve a táncház után mindig rendeztek beszélgetéseket, ahol aktuális közéleti témák is előkerülhettek.⁴³ Ezek a foglalkozások olyannyira foglalkoztatták a belügyi szerveket, hogy az ügynöknek még fényképeket is mutattak egy másik beszámolója alkalmával 1975. február 20-án, ahol mások mellett Sebő Ferenc barátnőjén, Czakó Gábor író és Novák András egykori Metró-tagon kívül Victor Máté fényképét is bemutatják neki azonosításra, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy ha nyílt nyomozásra került volna a sor, olajozottabban működjön az állambiztonsági gépezet, és mihamarabb kézre tudják keríteni az érintetteket.

Ugyancsak „Tomba” jelentett a Magyar Rádió és a Sebő Klub olyan szintű kapcsolatáról, melynek során Csoóri Sándor *A halálba táncoltatott lány* című művét mutatták be az író jelenlétében felvételről. Az eseményen megjelent a Kaláka együttes két tagja, valamint a rádiójáték rendezője is (akit azonban elfelejtett megnevezni). Ez sem lehetett közömbös az állambiztonságnak, ugyanis erről is több ügynökük jelentett, ami abból derül ki, hogy Gyulafi József értékelésében azt írta: a jelentését párhuzamosan foglalkoztatott hálózat segítségével ellenőrizték, azaz ügynöktársainak jelentését összevetették „Tompá”-éval. Az operatív tiszt levonta azt a következtetést is, hogy a klubba egyre kevesebben mentek el, amit azonban tévesen állapított meg, mert a prózai alkotásokkal egyébként is kevesebb érdeklődőt lehetett bevonzani egy-egy rendezvényre, mint zenével.⁴⁴ Érdekes összefüggést lehet felfedezni „Tomba” és a rádió viszonyában abban a tekintetben is, hogy operatív tisztjével 1975. április 24-re ütemezett találkozóját rádiófelvétel készítésének okán mondta le telefonon,⁴⁵ és ugyanezért nem tudott elmenni Sebőék az évi zárófoglalkozására sem.⁴⁶

Az ügynök jelentett a rádió által is alkalmazott Cintuláról, régi ismerőséről, akiről megállapította, hogy vasárnaponként a Budapesti Műszaki Egyetem „E” épületében, nyári időszakban a Lánchíd mellett horgonyozó hajón működő Hajó bárban, illetve a XII. kerületi Böszörményi úti Sarokház presszóban lépett fel disc jockey-ként. Ezenkívül az Omega együttes hazai koncertjein ő volt a műsorközlő. A tmb. gondosan leírta a lemezlovas tevékenységét, miközben – lojálisan nyilatkozva jó ismerőséről – arra is kitért, hogy Cintula nem nyilatkozott meg politikai kérdésekben sem a színpadon, sem a magánéletben. Beszélt arról ugyanakkor, hogy Cintula kiterjedt ismeretségi körrel rendelkezett, valamint arról is, hogy szakmai körökben Cintulát tartották akkoriban a legjobb magyar lemezlovasnak. Még azt is hozzátette, hogy Cintulának volt autója, de arról már nem volt tudomása, hogy szabadidejét mivel töltötte a rádió külső munkatársaként is dolgozó disc jockey.⁴⁷ „Tomba” dossziéját 1976. augusztus 24-én zárta le Gyulafi József, aki munkásságáról megállapította, hogy egyebek mellett a „Zugló” fedőnevű bizalmas nyomozást az ügynök hatékonyan segítette, miközben őt magát is ellenőrizték, amelyet szintén eredményesnek nevezett a rendőr hadnagy. „Tomba” ezenkívül a beatzenekarok ellenőrzésében is részt vett, melynek során jelentéseit operatív munkájukban eredményesen használta fel az állambiztonság.⁴⁸

Rádiózással kapcsolatos híreket osztott meg előjárójával, Szalontai László rendőr főhadnaggyal a „Lukács” fedőnevű tmb.⁴⁹ is, amikor 1977. december 3-ai, Salgótarjánban legépelte jelentésében arról szövegezt, hogy a helyi ZIM Kultúrházban rendezett diszkóban elhangzott egy 15-20 perces blokk, amelyet egy külföldi rádióadó magyar nyelvű adásából vettek át. A civilben a Nógrád megyei Moziüzemi Vállalatnál

dolgozó tmb. nem tudta megállapítani, hogy melyik rádióadóról volt szó, de joggal feltételezhetjük, hogy a SZER vagy az Amerika Hangja felvételeit játszották le a diszkóban. Az is szóba került, hogy az ebben a zenei összeállításban elhangzott dalok közötti összekötő szövegekben nem fordult elő szocialista országok elleni kijelentés. Lehetséges, hogy ez utóbbi mondatnak az volt a célja, hogy igyekezzen minél kevésbé rossz színben feltüntetni azt, hogy előfordulhatott egyáltalán ilyen eset, mindenesetre a tartótiszt az ügynök feladatául szabta, hogy derítse ki: melyik rádióadóról volt szó.⁵⁰ Az ügynök, akinek felesége akkor a Komszomol Főiskolán tanult a Szovjetunióban, a későbbiekben sem tudta teljesíteni ezt a feladatot. Ellenben 1979. szeptember 26-án adott jelentése szerint szeptember 3-án arra lett figyelmes, hogy a salgótarjáni lakberendezési áruház műszaki osztályán az eladók a raktárban a SZER „Tinédzserparty” című műsorát hallgatták. A rádiót egy 20-23 éves, fekete hajú fiatalember üzemeltette, aki a műszaki osztályon dolgozott. Az ügynök annyira buzgó volt, hogy az esetről azonnal telefonon akart tájékoztatást adni, de nem tudott kapcsolatot teremteni a megbeszélte 13-18-as telefonszámon. Az eset ettől függetlenül felkeltette az állambiztonságiak érdeklődését, és a következő időszak egyik feladatául tűzték ki, hogy személyesen, társadalmi kapcsolatok, valamint a hálózat tagjai segítségével mérjék be, kik és hol hallgatták a SZER adásait.⁵¹ „Lukács” ugyan visszatért a tett színhelyére, de 1979. október 23-ai jelentése alapján nem sikerült még egyszer tetten érni a társaságot a rádióhallgatáson,⁵² s ugyanerről számolt be 1980. január 21-én is.⁵³

Az ügynök a Magyar Rádió által is felkarolt salgóbányai rocktáborról is jelentett, először 1983. május 11-én, amikor arról számolt be, hogy 8 magyar és 2 „csehszlovák” zenekar lép majd ott fel 1983. június 13–23. között. Az igazság kedvéért meg kell jegyezzük, hogy ez utóbbi két zenekar is javarészt magyar fiatalokból állt, hiszen az akkor túlnyomórészt magyarok lakta Fülekről, illetve a Besztercebányai Tanárképző Főiskoláról érkeztek.⁵⁴ Egy következő jelentésben, 1983. június 2-án már pontosította magát az ügynök, amikor ezt a két zenekart egyetlen együttesként említette, mert a füleki Moment a fent említett tanárképző főiskola együttese volt. A fiatal zenészek oktatásában Salgóhányán részt vett Berki Tamás és együttese, Bontovics Katalin, Victor Máté, Friedrich Károly, valamint Göczey Zsuzsa, a Magyar Rádió zenei szerkesztője.⁵⁵ Úgy látszik azonban, nem volt különösebben fontos az állambiztonságnak a rockzenei tehetségkutató összejövetel, mert több jelentés nem maradt fenn „Lukács”-tól erről, és gyakorlatilag ebben ki is merült a rádiózással kapcsolatos tevékenysége. Az ügynököt egyébiránt ebben az esetben azzal motiválták, hogy 1978 és 1985 között, amíg a hálózat tagja volt, számos külföldi turistaúton vehetett részt, ennek fejében persze azokról is jelentenie kellett.⁵⁶

„Husztai László”⁵⁷ is jelentett – igaz, nem túlzott mértékben – a rádióval kapcsolatban. A foglalkozására nézve újságíró tmb. 1979. december 20-án beszélt Gábor Róbert rendőr alhadnagynak B. Tóth Lászlóról, s ezeket az információkat 1980. január 7-én gépelték le. Ebben az állt, hogy a disc jockey-ként is működő rádiós szerkesztő visszaélt a korabeli jogszabályok adta lehetőségekkel, vagyis átjátszotta azokat. Mindezt úgy tette, hogy egy adott napra több helyszínen vállalt fellépést, ám rendszerint nem maradt egy-egy helyen sokáig, hanem ment tovább a második, illetve alkalomadtán a harmadik diszkóba. Ugyanakkor mindenhol felvette a teljes honoráriumát, holott nem dolgozta végig a megszabott penzumát, mert ezt egy úgynevezett „helyettes” tette meg. Az ügynök megjegyezte, hogy ez nem volt kirívó eset a diszkósok körében, ami arra volt visszavezethető, hogy viszonylag kevésnek volt közülük engedélye az Országos Szórakoztatózenei Központtól, de a kereslet a közönség körében nagy volt irántuk. A tmb. Riskó Gézára, az *Esti Hírlap* könnyűzenével is foglalkozó munkatársára hivatkozott, mint akitől az információkat beszerezte. A tartótiszt a jelentés tartalmán nem csodálkozott, mintegy tudomásul vette, mivel az állambiztonság tisztában volt a korabeli diszkózás viszonyaival, és annak ellenére, hogy megállapította az adócsalás tényét B. Tóth László esetében, némiképp meglepő módon nem indított semmiféle nyomozást, sőt nem szabott újabb feladatot sem „Husztai László”-nak ezzel kapcsolatban, hanem egy korábbi munkáját, Balaskó Jenő megfigyelését tűzték ki újra célul.⁵⁸

Ugyancsak érintette a könnyűzenei rádiózás témáját az, hogy „Huszi László” beszámolt a Beatrice együttes munkásságáról, melynek kapcsán 1980. március 6-án tett jelentésében megjegyezte: a zenekar körül rendeződni látszik a helyzet, mert szerződés aláírása előtt álltak a monopolhelyzetben lévő lemezkiadóval, s emellett rádiós felvételeket is készítettek. Ez a fejlemény azonban információi szerint a közönségükben visszatetszést keltett, ugyanis ők úgy látták, a Beatrice ezzel a lépéssel „eladta a lelkét”, és az addigi kívülállásukat már nem tudták tartani, ráadásul fél évre ki kellett volna vonniuk magukat a forgalomból. A Beatrice történetéből tudjuk, hogy valóban megpróbálta őket a Kádár-rendszer kultúrpolitikája „betörni”, azaz a nyilvánosság megadásával – és ebben benne volt a rádiós megszólalások lehetősége is – igyekeztek a csapatot kordában tartani, hiszen nagyközönség előtt könnyebben ellenőrizhetőbbeké válhattak. A cenzúra jelenléte miatt ugyanis nem énekelhették ugyanazokat a szövegeket a rádióban, mint a koncerteken, holott azért utóbbi alkalmakkor is ellenőrizték őket. Az MHV-val kötendő exkluzív szerződés azonban megkötötte volna a kezüket a tekintetben is, hogy vállalniuk kellett volna: amíg a hanghordozót készítik, nem lépnek fel. A hatalom nyilvánvalóan abban bízott, hogy ez idő alatt rajongóik elfelejtik őket, így a problémát megoldva már csak „jólfésült” zenekarként, szigorúan ellenőrzött számokat játszhattak volna a korábbinál kevésbé problémás közönség előtt. Mint tudjuk, az MHV-szerződést a zenekar mind a négy tagja aláírta, ám az életbe lépése előtt nem sokkal visszaléptek, emiatt pedig nem lett önálló lemezük, de a tömegbázisuk megmaradt, ahogy a kívülállás mítosza is.

A tmb. örömmel számolt be tartótisztjének arról: az ELTE Közművelődési Titkársága felkérte, tartson előadást 1980. december 9-én a „csöves kérdés”-ről, illetve a „szakadt-kultúrá”-ról. Megemlítette azt is, hogy ugyanerre az alkalomra meghívták Kőbányai Jánost is, aki viszont visszautasította az ajánlatot, mert nem kapott tiszteletdíjat érte. Gábor Róbert dicsőően írta beosztottjáról, hogy a kerekasztal-beszélgetésen megvédte a pártállam „csöves-kérdés”-hez való hozzáállását, miközben beszélgetőpartnerei ellenzéki álláspontot képviselve egyebek mellett arról társalogtak a nagy nyilvánosság előtt, hogy a csöveseknek igazuk volt, amikor ezt az életformát választották, és államilag létrehozott „csövező-helyek” létrehozását szorgalmazták. Az ügynökön kívül felszólalt Mezei Éva, Fodor Tamás, Gyulai László és Lukács János, a vitát pedig Szaitz Mariann, Krémer Balázs, Péli Gábor és Incze László vezették.⁵⁹

„Huszi László” sorsa és állambiztonsági pályája egyébként típustörténetet jelenít meg, ezért nagy vonalakban érdemes áttekinteni. A belügyi szervek 1969 és 1982 között alkalmazták, eközben pedig – ahogy azt fent láthatjuk – „mellékesen” foglalkozott a könnyűzenével is, amelynek volt rádiós vonatkozása. Terhelő adatok alapján szervezték be (hogy pontosan mit tett, azt nem tudjuk), amit tekinthetünk zsarolásnak is, de ezt – úgy tűnik – megbocsátották neki azzal a feltétellel, hogy csatlakozik a hálózathoz. Természetesen ez nem jelentett számára azonnali felmentést, hiszen bármikor emlékeztethették arra, hogy mit művelt korábban, ezzel az eszközzel pedig az állambiztonság az ügynök megingásakor előszeretettel élt is. Ez fordult elő „Huszi László”-val is, ugyanis munkadossziéjának összefoglaló jelentése megemlíti, hogy tevékenységének első három hónapja után hozzáállásában törés jelentkezett, ami abban mutatkozott meg, hogy nem jelentett őszintén. Minden bizonnyal jelentkezett nála egyfajta lelkiismeret-furdalás, hogy saját környezetéről a rezsim képviselőinek beszámolt, úgy, hogy azok a bizalmukba fogadták, és nem tudtak arról, hogy ők is szerepeltek az állambiztonság célpontjai, potenciális áldozatai között. Ezt a helyzetet végül felettesei kezelni tudták, valószínűleg emlékeztették kisebb-nagyobb botlásaira, ezt hívták ebben az esetben a szakzsargonban „megfelelő kombináció”-nak, melynek eredménye az lett, hogy az ügynök ismét jelentett, amit tartótisztje úgy élt meg, hogy visszanyerték a bizalmát. Ennek során folyamatosan befolyásolták életét, amelyet az állambiztonság nevelésnek fogott fel, ugyanakkor „Huszi László” jelentéseiért cserébe megkapta jutalmát, elvégezhetette az újságíró-iskolát, ráadásul cikkeiért még kitüntetések is kaptak. Nem lehetett tehetségtelen azonban az állambiztonság

szempontjából sem, mert ez utóbbi területen munkássága kooperatív volt, amit bizonyít, hogy amikor meghatározták feladatát, annak végrehajtása módját illetően neki is voltak – az állambiztonsági tisztje szerint – jól hasznosítható ötletei. Ennek eredményeként segítségével a belső elhárítás adott alosztálya több ügyet és előzetes ellenőrzést realizált eredményesen, azaz a titkosszolgálat megtudta, amit akart az illetőről, illetve ha kellett, tudtak ellene akár nyílt eljárást is indítani.

Nemcsak a belső elhárítás használta azonban „Husztit”, hanem időnként kiküldték szocialista és nyugati országokba egyaránt, ahonnan rendre időre megérkezett, miközben ellátta hírszerzési feladatait is. Amikor 1981. június 7-én egy német tanárnőhöz az NSZK-ba küldték feladattal, valószínűleg a szerelem húzhatta keresztül az állambiztonság számításait, mert egy hónapos kint-tartózkodás után kérte feletteseitől kiküldetésének meghosszabbítását, amit meg is kapott, de ennek lejárta után már megszakadt vele a magyar belügyi szervek kapcsolata. Az állambiztonság „Huszt László” NSZK-beli tevékenységének ellenőrzése után konstatálta, hogy nem akart visszatérni Magyarországra. A 385 jelentést adott ügynöktől ezután váltak csak meg, kizárták a hálózattól, s ennek megfelelően lezárták munkadosszióját is 1982. július 22-én, amelyet a beszerzési dossziéjával együtt irattárba tettek 20 évre.⁶⁰

A hálózati személyek részéről a Magyar Rádióról különböző vonatkozásokban leadott jelentések között találunk tartalmasakat és semmitmondókat egyaránt, és az is előfordul, hogy olyan információkat tudunk meg belőlük, amelyek más jellegű dokumentumokból nem derülhetnek ki, ezek pedig árnyalhatják a rádió könnyűzenei munkásságáról alkotott képünket. A hálózati személyek között volt szorgalmas és lusta is, egyéniségüknek és a rendszerhez való hozzáállásuknak megfelelően. Ugyanígy csoportosíthatók a leadott információk rosszindulatú, semleges vagy éppen a megfigyeltet mentető beszámolókra. A célszemélyek megfigyelései során bírósági eljáráshoz egyik rádiót érintő titkos nyomozás sem vezetett, beszervezést azonban – ahogy az a fentiekből is kiderül – sikerült a belügyi szerveknek realizálni. Az ügynökök időről időre jelentettek, s az ezekből nyert információkból operatív tisztjeik igyekeztek a lehető legtöbbet felmutatni a feletteseiknek szóló összefoglalókban, mintegy demonstrálva a titkosszolgálatok létjogosultságát a pártállami vezetés felé.

¹ „Lehel” 1921-ben Budapesten született Friedmann Ervinként, ezt magyarosította Földényire. Íróként tevékenykedett, munkahelyéhez a „jelenleg nincs” megjegyzést fűzték. Richter István államvédelmi alhadnagy még 1955-ben szervezte be hazafias alapon a színészi, írói körök megfigyelésére. 1984. május 11-én kizárták a hálózattól. ÁBTL 2.2.2. „Lehel”. 6-os karton.

² ÁBTL 3.1.2. M-31882. 43–44.

³ Uo. 69–70.

⁴ Uo. 78–80.

⁵ Uo. 84–87.

⁶ Uo. 92–93.

⁷ Uo. 218–219.

⁸ Uo. 227.

⁹ Uo. 239.

¹⁰ „Papp Ferenc”-et Elekes Zoltánként ismerték zenésztársai, aki a Sámson együttesben szaxofonozott, és együtt játszott a szintén ügynök Gerdesits Ferencsel, aki ugyanitt énekelt. 1942-ben született Kolozsvárott, 1963-as, hazafias alapú, legénységi vonalra szóló beszervezésekor – amit Kárpáti Pál rendőr százados végzett – a dunakeszi vagongyárban dolgozott. 1983. június 21-én távolították el a hálózat kötelékéből jogellenes külföldi tartózkodása miatt. ÁBTL 2.2.2. „Papp Ferenc”. 6-os karton.

¹¹ ÁBTL 3.1.2. M-39755. 31.

¹² Uo. 161.

¹³ Uo. 164.

¹⁴ Uo. 199.

¹⁵ Uo. 276–285.

¹⁶ Uo. 298–299.

¹⁷ „Kurucz Tibor”-t, azaz az 1944-ben Komáromban született Keresztes Tibort, aki Cintulaként volt ismert a hazai diszkós körökben, 1966-ban szervezte be hazafias alapon ifjúságvédelmi vonalra tartótisztje, Bándi Ferenc rendőr hadnagy. Cintula akkoriban a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatója volt, 1969. január 7-én „nem dolgozott” megjegyzéssel zárták ki a hálózathoz. ÁBTL 2.2.2. „Kurucz Tibor”. 6-os karton.

¹⁸ ÁBTL 3.1.2. M-29275. 33–34.

¹⁹ Uo. 38–39. és 44.

²⁰ Uo. 40.

²¹ Uo. 42.

²² Uo. 59.

²³ Uo. 61.

²⁴ „Lovász”, azaz Takács Ferenc 1948-ban született Budapesten, az ELTE BTK egyetemi hallgatójaként szervezte be tartótisztje, Ligeti Roland rendőr százados politikai terhelő adatok alapján egyetemi-ifjúsági vonalra, 1968-ban. Nem sokáig volt a hálózat tagja, 1969. január 7-én már ki is zárták, mert megtagadta a munkát. ÁBTL 2.2.2. „Lovász”. 6-os karton.

²⁵ ÁBTL 3.1.2. M-29215. 8–10.

²⁶ Uo. 12.

²⁷ Uo. 29.

²⁸ Az 1949-ben Győrben született „Komjáti István”, civil nevén Cserjés László, rádióriporterként dolgozott az MRTV győri stúdiójában. Hazafias alapon szervezte be tartótisztje, Pintér B. Sándor rendőr alhadnagy ifjúságvédelmi vonalra. 1970 és 1989 között tartották nyilván a hálózatban, 1989. augusztus 7-én „hírszerzési lehetősége megszűnt” megjegyzéssel zárták le munkadosszióját. ÁBTL 2.2.2. „Komjáti István”. 6-os karton.

²⁹ ÁBTL 3.1.2. M-36284. 5.

³⁰ Uo. 7.

³¹ Uo. 10.

³² Uo. 14–17.

³³ Ide tartozik, hogy már egy 1967-es belügyi összefoglaló jelentés is negatív tendenciaként értékelte, hogy a fiatalok egy része kapitalista országok nagykövetségeit látogatta, a nyugati rádióadók ifjúsági műsorait, angol nyelvleckéit hallgatta. Megemlítették ezen kívül az ifjúsági klubokat, ahol sok esetben a nyugati ideológiai áramlatok terjedtek többek között zenei csoportok segítségével, de a klubok apolitikus magatartását ugyancsak elítélték, nem beszélve az itt megjelenő hippikről. MNL OL XIX-B-1-ai 57. d. 1-a/450. 8–13.

³⁴ ÁBTL 3.1.2. M-36284. 24–26.

³⁵ Uo. 39.

³⁶ Uo. 45.

³⁷ Uo. 50.

³⁸ Uo. 51.

³⁹ Az 1940-ben Budapesten, Kiszely Róza Gabriella néven született (később Serényi Györgyné) „Liliom”-ot 1970-ben szervezte be hazafias alapon kulturális vonalra tartótisztje, Kis Géza. Kozmetikusként, majd a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen élelmészeti előadóként dolgozott. 1983. február 8-án zárták ki a hálózathoz családi okok miatt. ÁBTL 2.2.2. „Liliom”. 6-os karton.

⁴⁰ ÁBTL 3.1.2. M-36931. 18–19.

⁴¹ Uo. 108.

⁴² „Tompá” az 1947-ben Budafokon született Gerdesits Ferenc, a Sámson együttes énekes volt, ennek megfelelően az ORI alkalmazottjaként, „táncdalénekes”-ként tartották számon. Tartótisztje, Sebestyén Ferenc rendőr százados hazafias alapon szervezte be 1973-ban a belső elhárítás kulturális területére. Egészen 1990. január 3-ig tmb.-ként tartották nyilván, akkor azért zárták ki, mert nem járt el az operatív tisztjével megbeszélte találkozókra. ÁBTL 2.2.2. „Tompá”. 6-os karton.

⁴³ ÁBTL 3.1.2. M-36848. 24.

⁴⁴ Uo. 41.

⁴⁵ Uo. 40.

⁴⁶ Uo. 44.

⁴⁷ Uo. 15.

⁴⁸ Uo. 55/a.

⁴⁹ „Lukács”, azaz Kassai László 1952-ben született Salgótarjánban. Az elektronikai műszerészként dolgozó tmb.-t 1977-ben szervezte be hazafias alapon ifjúságvédelmi vonalra tartótisztje, Szalontai László rendőr főhadnagy, aki 1985. július 8-án zárta ki beosztottját a hálózathoz, ezt követően azonban társadalmi kapcsolatként számított volt ügynöke szolgálataira. ÁBTL 2.2.2. „Lukács”. 6-os karton.

⁵⁰ ÁBTL 3.1.2. M-40828. 10.

⁵¹ Uo. 28–29.

⁵² Uo. 31.

⁵³ Uo. 32.

⁵⁴ Uo. 51.

⁵⁵ Uo. 52.

⁵⁶ Uo. 14., 19., 20.,21., 22., 30. és 53.

⁵⁷ „Husztai László”, azaz Hajnal László Gábor 1948-ban született Szabadszálláson. Beszervezések foglalkozásnélküliként tartotta nyilván, de értelmiségi kategóriába sorolta az állambiztonság. Tartótisztje, Virág László rendőr hadnagy a belső reakció elhárítására szervezte be gazdasági terhelő adatok alapján. 1982. augusztus 10-án jogellenes külföldön tartózkodás, azaz disszidálás miatt zárták ki az ügynökök közül. ÁBTL 2.2.2. „Husztai László”. 6-os karton.

⁵⁸ ÁBTL 3.1.2. M-39271/3. 153.

⁵⁹ Uo. 207–208.

⁶⁰ Uo. 230.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.2.2.	Hálózati nyilvántartások	
	„Lukács”	6-os karton
	„Husztai László”	6-os karton
	„Tomba”	6-os karton
	„Lehel”	6-os karton
	„Papp Ferenc”	6-os karton
	„Kurucz Tibor”	6-os karton
	„Lovász”	6-os karton
	„Komjáti István”	6-os karton
	„Liliom”	6-os karton
3.1.2.	Munka dossziék	
	M-29215	„Lovász”
	M-29275	„Kurucz Tibor”
	M-31882	„Lehel”
	M-36284	„Komjáti István”
	M-36848	„Tomba”
	M-36931	„Liliom”

M-39271/3. „Husztli László”

M-39755 „Papp Ferenc”

M-40828 „Lukács”

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-B-1-ai

Belügyminisztérium Miniszteri Titkársága iratai